

A KUTATÁS MÓDSZERTANI PROBLÉMÁI

A ránk maradt forrásanyagból csak ritkán tudhatjuk meg, hogy a forradalmárok közül kik voltak romaszármazásúak (vagy más nemzetiségiek). A Kádár-korszakban keletkezett iratokban (belügyi iratok és egyéb levéltári forrásokban) ugyanis az etnikai hovatartozást nem tüntették fel. Honnan indulhat ki tehát a tudományos vizsgálódás? A résztvevők származására néhány esetben a társak tesznek utalást az eljárások során, többször jó eséllyel megmondható a fényképek alapján, de a foglalkozás és a lakóhely is támpontul szolgálhat. Inkább ezek a tényezők teszik valamennyire beazonosíthatóvá a romák részvételét az '56-os forradalomban. Természetesen az oral history típusú elbeszélések is szolgálhatnak információkkal.

A CIGÁNY FORRADALMÁROK RÉSZVÉTELE

A cigányság '56-os résztvevői közül legtöbben Budapesten, a fegyveres ellenállásban vettek részt. Az 1956-os események budapesti résztvevőiről – a fentiek alapján – csak becslésünk lehet: az összes felkelő közül mintegy 5–8 százaléka lehetett roma származású. A további kutatások természetesen módosíthatják az eddigi ismereteinket.

A szabadságharcosokról általánosságban elmondható, hogy nagyobb számban az alacsonyabb társadalmi rétegekből kerültek ki. A roma származású felkelők is főként segédmunkásként dolgoztak valamilyen ipari üzemben, társadalmi szempontból tehát alacsonyabb presztízsű munkát végeztek. Jellemző az alacsonyabb iskolázottság is – voltak közülük gyakorlatilag írástudatlanok is.

A szabadságharcos csoportokra a legkevésbé sem volt jellemző a kirekesztés. A csaknem 20 éves kutatómunkám során nemigen találtam utalást arra, hogy a forradalmárok között bármiféle előítéletesség, diszkrimináció megjelent volna. Senki nem volt tehát kizárva a felkelőcsoportból a származása miatt, de meg csak erre vonatkozó negatív megjegyzést sem kapott.

A kutatás jelenlegi stádiumában elsősorban az októberi harcok legfőbb színhelyéről a VIII. és IX. kerületi csoportok tagjai közül vannak leginkább pontos ismereteink a roma származású felkelőkről. E szabadságharcosok többségükben (sőt a pesterzsébetiek, soroksáriak, csepeliek is) a Külső-Ferencvárosban, a mai József Attila lakótelepen (az akkori Mária Valéria telepen), a Vágóhíd utcai lakóközrétből vagy az Illatos utcai „Dzsumbujban” laktak.

Lényegesen csekélyebb számban ismerünk olyan roma forradalmárokat, akik a forradalom leverése után a politikai ellenállásban vettek részt, vagy olyanokat, akik a vidéki megmozdulásban játszottak aktív szerepet.

A MEGTORLÁS ROMA ÁLDOZATAI

Jelen pillanatban három kivégzettéről tudható, hogy roma származású volt. Kolompár Mátyás, aki tevékenyen részt vett a tömegmegmozdulásban, amely Neményi József helyi előjáró halálát idézte elő. Csányi Sándor és Kóté Sörös József a Thököly úti, illetve a Vajdahunyad utcai csoport tagjaként vett részt a fegyveres ellenállásban. (Korábban ide soroltam Onestyák Lászlót a Ferenc téri csoport alparancsnokát is, amiatt, hogy társai mindnyájan „Cigány”-nak szólították, ám nemrégén kiderült, hogy ő nem roma származású.)

Többeket – különösen a corvinista és a pesterzsébeti romafelkelőket – hosszabb időtartamú börtönbüntetésre ítélték. Néhányan azonban sikeresen kimenekültek az országból és ezzel elkerülték a retorziót.

AZ EDDIG AZONOSÍTOTT ROMA SZÁRMAZÁSÚ FORRADALMÁROK

ANDORKÓ ELEK

Vargason született, 1926-ban, kilencgyermekes családban. Édesapja földműves volt, nyolc holdnyi saját földjén gazdálkodott, szülei még kiskorában meghaltak. Négy elemi elvégzése után gazdasági cseléd volt. 1939–42 között, majd szabóinas lett Baróton. 1945-ben felszabadult, 1947-ig dolgozott szabósegédként Csikszeredán, majd Budapestre költözött a nagybátyjához. Először alkalmi munkát vállalt, majd 1951-ig iparosnál, ezt követően a kispesti Vörös Október Férfi-ruhagyárban dolgozott, 1800 Ft-os jövedelemhez jutott. 1952-ben megnősült, házasságából két gyermek született. 1952–56 között az MDP tagja volt. — A forradalomban játszott szerepe nem

bizonyosodott be. — 1956 novemberétől továbbra is a Vörös Október ruhagyárban dolgozott, 1957. november 21-ig, amikor letartóztatták. A felvett jegyzőkönyvek sokat sejtettek tevékenységéről, de végül a nyomozó hatóság hat védőtanú állítását fogadta el, akik szerint „Andorkó annyira szereti a családját, hogy kizárható, hogy bármilyen ellenforradalmi eseménybe részt vegyen.” 1957. december 19-én szabadlábra helyezték.* További sorsáról nincsenek adataink. 1984-ben meghalt.

BARANYI KÁROLY

Egerben, 1935-ben született, munkáscsaládban. Öt elemi elvégzése után segédmunkásként dolgozott. Közbűntényes vádakkal többször elítélték. A forradalom idején a VII. Százház utcában lakott és a Baross téri felkelőkhöz csatlakozott, részt vett a volt ÁVH-sok előállításában. Eljárás nem indult ellene, további sorsa ismeretlen. (Baranyi Károly ügye TL O-16796.)

BOGNÁR JÓZSEFNÉ NÉMETH MÁRIA („Cigány Mancsi”)

Budapesten 1939-ben született, öt gyermekes munkáscsaládban. Édesapja szobafestő volt, édesanyja háztartásbeli. Négy elemi osztály elvégzése után alkalmi munkát vállalt a Nagyvásártelepen. Később a Parkfenntartó Vállalatnál, majd egy konzervgyárnál helyezkedett el. Ezután a forradalom kitöréséig ismét a Nagyvásártelepen dolgozott, és a VIII. kerületi Százados úton lakott.

A fegyverszünet előtt csatlakozott férjével és barátaival a corvinistákhoz, akik a Práter utca 22. épületben alakítottak ki bázist. Fegyvertelenül segítette a felkelőket, de részese volt a fosztogatásoknak is. Egyéb tevékenységéről nem tudunk.

A forradalom leverése után a Zöldség és Gyümölcs Értékesítő Vállalatnál dolgozott 400 Ft-os keresettel. Házasságából egy gyermeke született. 1957. október 22-én letartóztatták, és a „Sötét-per” III. rendű vádlottjaként mindkét perében fél éves, három évre felfüggesztett ítéletet kapott. („Sötét Károly és tsi” BFL 945/58.)

CSÁNYI SÁNDOR

1929-ben, Perkátán született, háromgyermekes családban. A négy elemi elvégzése után napszámosként és segédmunkásként dolgozott. (Édesapja zenei pályáját szerette volna követni, de ehhez hiányzott a kellő tehetsége.) 1948-ban, amikor felköltözött Budapestre, a Kelenföldi Tejipari Vállalatnál szerzett állást. 1952-ben néhány hónapig az építőipari segédmunkásként dolgozott, majd a IX. kerületi kapitányságon rendőri szolgálatot vállalt.

Miután 1954-ben „racionalizálás” során leszerelték, a Vágóhíd utcai Húselosztónál jelentkezett, ám a kemény munka megviselte szervezetét, ezért nyolc hónapig a Honvédség Timót utcai raktárában helyezkedett el, mint polgári alkalmazott. Ezután a Rákosi Mátyás műveknél is dolgozott néhány hónapig. Megnősült, de hamarosan különvált, majd egy másik nővel élt közös háztartásban. 1955 decemberében könnyű testi sértésért 600 Ft-os pénzbüntetésre.

1956 májusában szándékos emberölés és rablás kísérletéért volt előzetes ám november 4-én kiszabadult a Markó utcai börtönből és rögvest csatlakozott a Klauber István vezette Thököly ti ellenálló csoporthoz, amely már tüzelőállásból várta a megszálló csapatokat. Csányi – és a Thököly úti csoport – öt napig harcolt a szovjet erők ellen, nem csekély veszteséget okozva soraikban. (Különösen 5-én estek el sokan a megszállók közül.) 9-ére viszont a túlerő felőrölte az ellenállásukat, a csoport szétszéledt.

1956 decemberében a bíróság hat éves börtönbüntetésre ítélte a korábbi tettéért. 1958 őszén indult el a nyomozás az „ellenforradalmi” ügyében. A Thököly úti felkelők perének IX. rendű vádlottja lett. Első fokon, a Tutsek Gusztáv tanácsa, 1959. május 26-án halálbüntetést szabott ki rá, és ezt ítéletet másodfokon, Borbély János tanácsa 1959. október 26-án jogerőre emelte. Két nap múlva, 28-án – tíz társával együtt – kivégezték.

DAMU JÁNOS („Kisrigó”)

1939-ben, a Tályán (BAZ m.) született, tizenegy gyermekes, kisiparos családban. Édesapja kovácsmester volt, édesanyja a háztartást vezette. Kőművessegédként

kezdte a munkát Szerencsen, majd egy miskolci vendéglátósnál lett kifutó. 1955-ben lopás vádjával fél éves felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. Ugyanebben az évben a Fővárosi Jégértékesítő Vállalatnál segédmunkát végzett, később hűtőgépkezelői beosztásban dolgozott 1100 Ft-os béréért. Ekkor a VII. kerületi Cserhát utcában lakott.

Október 24-én a Lánchídnál sokadmagával leszállították egy tehergépkocsiról és 28-ig a BM épületében, majd a Fő utcában tartották fogságban. Október 29-én a Szabad Nép székház felkelőihez, majd a Práter utcaiakhoz csatlakozott. Beosztották az egyik rajba, amely a gyanúsnak vélt személyeket igazoltatta. 7-8 fegyveres társával lefegyverezték a Tolnai Lajos utcai kapitányság rendőreit. Miután kiderült, hogy a kapitányságon nincsenek felkelők fogságban, három közbüntényes elítéltet kiengedett, majd bekísérte Matics századost, de megakadályozta, hogy bántódása essék. A november 4-ét követő napokban az iskola pincéjében tartózkodott. 9-én, amikor hazafelé tartott, egy lövedék térden találta, elvesztette az eszméletét. Kórházba szállították, a sérülése olyan súlyos volt, hogy november 20-án amputálni kellett a jobb alsó lábszárát.

Felépülése után visszatért munkahelyére, majd 1958 januárjában a Földgépésítő Vállalathoz, később a Kéziszerszámgyárhoz került portásnak. Miután elküldtek innen, 1958. március 4-i letartóztatásáig nem volt állásban. A „László Béla György és társai” per VI. rendű vádlottjaként mindkét fokon négy évre, 1958. december 23-án utólagos összbüntetésül négy évre és három hónapra ítélték. 1962. június 4-én szabadult. („László Béla György és tsi” HL 432/58, TH V-143767.)

DANDOS GYULA

1938. július 2-án született Torockó községben (ma Románia). Édesanyját négyévesen veszítette el, apja 1946-ban hadifogolyként halt meg. Az árván maradt fiú innentől kezdve állami gondozottként élt. A Nemzetközi Vöröskereszt révén Svájcban tanult egy ideig, majd debreceni és karcagi kitérők után a Szabolcs megyei Balkányban, az Állami Gyermekeotthonban végezte el az általános iskolát. Innen került Nyíregyházára, az Állami Kossuth Lajos Gimnáziumba.

A nyíregyházi forradalmárok október 28-ára egész Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében átvették a hatalmat. Dandos Gyula, akiről kiderült, hogy rendkívüli szervezőtehetséggel rendelkezik, a forradalom szűkebb vezetéséhez tartozott. Tagja volt a Városi és a Megyei 246 Munkástanácsnak, a Városi és a Megyei Forradalmi Bizottságnak is. Dandos Gyula a forradalom néhány napja alatt több beszédet tartott és megszervezte, összefogta Nyíregyháza „tanulóifjúságát”.

Dandos Gyulát a karhatalmisták november 6-án vitték el a diákotthonból, előbb a szovjet titkosszolgálat ungvári, majd az ÁVH nyíregyházi börtönébe. Betegsége miatt (hörgőtágulat) 1957 januárjában a határ melletti Szentgotthárd Iskola-szanatóriumába szállították, ahonnan kétszer kísérelt meg szökést – egyik svájci ismerőiséhez próbált kijutni. Második szökésekor a határőrök újra elfogták, és fejbe lőtték. Dandos Gyula emlékét egykori kollégiuma falán elhelyezett emléktábla és egy

vásárosnaményi cigány egyesület őrzi. (Amaro Drom, 2004. október.)

DILINKÓ GÁBOR JÓZSEF („Bizsu”)

1929-ben Budapesten született, nyolcgyermekes családban. Édesapja portás volt a Korányi Klinikán. 1940-ig menhelyen, illetve parasztnál nevelkedett az ország különböző részein. Három elemi végzett, majd a nagybátyjához került, ahol elsajátította a szegkovács mesterséget. Ezután munkahelyét gyakran váltogatva segédmunkásként dolgozott. A legtöbb forrás szerint az akkori alvilág ismert figurái közé tartozott. Hét esetben, különböző közbűntényes vádakkal elítélték, majd kitiltották Budapestről.

1956 nyarán Tatabányán csillésként helyezkedett el (itt is lakott, munkásszálláson), majd október 21-én a Miskolci Útépítő Vállalatnál vállalt munkát segédmunkásként 800 Ft bérért. Házasságon kívüli kapcsolatából egy gyermeke született. 1956. október 27-én barátja, Mesz János hívására került a corvinistákhoz. Először a Kisfaludy utcai felkelőknél, majd a Corvinban és a Práter utcai iskolában lévő csoportokhoz csatlakozott. Elsősorban a sebesültszállításban, kötözésben, a halottak összeszedésében segédkezett. 30-án a Práter utca 44/A. számú házban hét alvilágból ismert társával elfoglalt egy üresen hagyott ÁVH-s lakást. A Práter utcai foglyok őrzésével is megbízták. November 2-án – ismét Mesz közbenjárásával – összekötő lett a Corvin közti parancsnokság és a Kilián laktanya között. 3-án azok között volt, akik a fogságba esett szovjet katonákat Gödöllőn átadták előljáróiknak. A levéltári források nem említik, hogy részt vett volna a fegyveres ellenállásban. Elbeszélése szerint azonban a corvinisták egyik vezéregyénisége volt, már október 24-étől harcolt a

szovjetek ellen. November 5-én aknaszilánkoktól megsebesült, és kórházba került. Felépülése után ki akart menekülni az országból.

1956. december 27-én letartóztatták. („Bejelentés érkezett a századhoz [1. Forradalmi Karhatalmi Ezred], hogy Dilinkó Gábor [...] a Korányi kórházban bujkál. A karhatalmisták egy csoportja a helyszínre kiszállt és őrizetbe vette [...] A letartóztató százados javaslatot tett Dr. Gardner Pál orvos felelősségre vonására, aki a nevezettet elrejtette.)

1957.július 18-án a Lomjapataky-tanács (összbüntetésül) 12 évre ítélte, de e verdiktet november 18-án, másodfokon a Simor-tanács öt évvel csökkentette. (A bíróság tényként állapította meg, hogy Maléter őrnaggyá léptette elő a forradalom alatt, és amikor felvilágosította a tisztet, hogy nem tud írni-olvasni, azt a választ kapta, hogy „nem baj fiam, ajd megtanulsz”. Ezt a valószínűtlen epizódot előszeretettel vették át a kádárista kiadványok szerzői.) 1963. december 17-én szabadult. Az Elzett-gyárban, majd a Gépszállító Vállalatnál helyezkedett el, ezalatt különböző retorziók érték, majd rendőri felügyelet alá került, és részlegesen (a munkavállalást leszámítva) kitiltották a főváros területéről. 1965-ben a Tollgyárban kapott állást, majd a pestlőrinci tsz-ben szedett burgonyát, borsót. Még ezekben az években is zaklatások érték 1956-os múltja miatt, aminek következtében különvált élettársától, guberálásból, koldulásból élt, ivott, pályaudvarokon, romos épületekben aludt.

1968-ban és 1970-ben súlyos testi sértés, illetőleg garázdaság vádjával ítélték el. 1971-ben építkezéseken, segédmunkásként dolgozott. A rendőri felügyeletet 1973-ban megszüntették, de 1974-ben – rövid időre – visszaállították. Ebben az évben a János kórházban dolgozott (és lakott) takarítóként, udvari munkásként és betegszállítóként. Megházasodott, és az IKV-nál helyezkedett el, mint háztakarító. 1975-ben közlekedési balesetet szenvedett, betegállománya alatt festeni kezdett, több kiállításon is bemutatta képeit. 1978-ban vagy 1979-ben felvették a Hazafias Népfrontba, és társadalmi munkában felmérést készített a nyugdíjasok helyzetéről.

1990-ben rehabilitálták, kitüntetést kapott, de gyakran ad hangot elégedetlenségének: szerinte nem történt meg az igazi rendszerváltás. A Corvin közti Bajtársak Szövetségének elnöke.

(Dilinkó Gábor pere FB 2149/57 – A HM 7. sz. Tájékoztatója 1956. XII. 27-29. HL 9/2 öe. 40. f., 10/1 öe. 19. f. – Dilinkó-OHA.)

FALUSI JÁNOS („Bekötött fejű cigány”)

A Berzenczey utcai–Ferenc téri „Göndör”-csoport egyik szakaszvezetője, aki a forradalom leverése után emigrált az országból. („Onestyák László és tsi” BFL 5652/57.)

FÁTYOL ISTVÁN

1937-ben, Makón született, nyolcgyermekes családban. Édesapja és több felmenője híres muzsikusként volt, köztük nagybátyja, Fátyol József, Magyarország első cigány klarinétművésze. Édesanyja hivatalsegédi munkakörben dolgozott. Fátyol István nyolc elemi osztály elvégzése után villanyszerelői szakmát szerzett, és a csepeli Vasművek Tömegcikk gyártó üzemében, majd a Csepeli Vasműveknél helyezkedett el. Néhány nappal a forradalom kitörése előtt a Faluszínház (Déryné Színház) világosítója lett. Megnősült, házasságából egy gyermek született, de 1956 tavaszán különváltak, a felesége még a forradalom idején emigrált gyermekével.

1956. október 28-án bevásárolták a Faluszínház munkástanácsába. Fegyvert is szerzett, társaival vigyázott a rend fenntartására, állítólag harcoltak is. Részt vett a politikai ellenállásban is: munkástanács tagként elősegítette az Élünk című illegális lap és több röpcédula sokszorosítását.

1957. március 23-án letartóztatták. A „Szirmai Ottó és társai” per XII. rendű vádlottjaként, első fokon, 1958. április 17-én a Tutsek Gusztáv tanácsa hat évre ítélte. Másodfokon e verdiktet 1958. november 27-én a Borbély János tanácsa 4 évre mérsékelte. 1961-ben szabadult. („Szirmai Ottó és társai” BFL 8005/58.) Továbbra is villanyszerelőként dolgozott, de természetesen a színházba nem kerülhetett vissza. 1972-ben ismét megnősült. A rendszerváltás után Mátyásföldön, a politikai üldözötteknek kiutalt lakásban élt, 2005-ben(?) bekövetkezett haláláig.

FEHÉR NÁNDOR („Kiscigán”)

1941-ben született Budapesten, háromgyermekes családban. 7 általános iskolai osztályt végzett. Édesapja hegedűs volt Boros Lajos népi zenekarában. Fehér Nándor a Vöröskereszt jóvoltából 1945–46-ban egy svájci intézetben nevelkedett. 1956-ban fejezte be az általános iskolai tanulmányait, és bőgőzni tanult. A Mária Valéria telepen lakott.

Részt vett október 23-án a tüntetésben. „Elmentünk a Rudas fürdőbe, onnan jöttünk haza, és akkor már a villamosok álltak. Kiabáltak: aki magyar, velünk tart! Hát mondom, én megyek velük, mint a franckarika. Persze, hogy megyek. Mert én egyszerre magyar meg cigány is vagyok.” A Rádió épületének ostromakor elfogták, és 28-áig a HM-ben raboskodott.

November 1-jén csatlakozott a Ferenc tériekhez, 15 évesen ő volt a csoport Benjáminja. Itt őrszolgálatot látott el, de november 4-e után is a csoporttal maradt.

Édesapja a zenekarát követve 1956 decemberében emigrálni akart Strasbourgba, de ismeretlen okból, Ausztriából visszatért. Édesanyja alkalmi munkával tartotta el a három gyermekét.

Letartóztatására március 28-án került sor. A „fiatalkorú” vádlott I. fokon két és fél éves börtönbüntetést kapott. Az ítélet – mivel egyik fél sem fellebbezett – a tárgyalást követő nyolcadik napon jogerőre emelkedett. 1959. április 3-án szabadult.

Kiszabadulása után hamarosan megnősült, házasságából két gyermeke született. A Kiállításokat Kivitelező Vállalatnál, később a Konzervgyárban dolgozott, ezt követően sűrűn váltogatta a munkahelyeit, gyakran alkalmi munkásként dolgozott. 1965-ben családjával árukat hozott Csehszlovákiából és ezeket a Bizományi Áruházban értékesítette.

Valutaüzérkedésért egy évre börtönbe zárták. 1980-ban gerincsérülés miatt leszázalékolták, ezután öltözőőr lett, majd testvérével egy vendéglőben szakácsként dolgozott. 1991-ben rokkant nyugdíjassá minősítették. Korábban Újpalotán lakott, nemrégén Mátyásföldre, az egyik '56-osok számára kiutalt lakásba költözött. „Ha komolyabb ember lettem volna nem gyerekfejjel harcolok, akkor nagyobb elánnal harcoltam volna azért, hogy ne Horn Gyula kerüljön megint vissza. Maradjon meg az a demokrácia, amit akkor az 56-osok, az ifjú valakik elképzelték maguknak.” („Onestyák László és tsi BFL 5652/57. – Fehér Nándor-OHA, 1995.)

HORVÁTH ALADÁR

1937-ben, Budapesten született. Édesapja zenész volt, 1956-ban nyugdíjazták. Édesanyja 1945-ig háztartásban dolgozott, ezután baromfi kereskedéssel, 1950-től virágárusítással foglalkozott. Horváth Aladár 5 általános iskolai osztályt végzett, majd a Rákosi Mátyás Művekbe került esztergályos tanoncnak. 1 éves tanulás után huzamosabb időre betegállományba került, ezen kívül igazolatlan napjai is voltak, emiatt eltávolították az üzemből. Ezután a Fővárosi Zeneiskolán zongorázni, majd ugyanitt három évig trombitálni tanult. 1955-ben gépmunkásként dolgozott, de igazolatlan mulasztásai miatt elbocsátották innen is. Ezután az Elida Szappangyárban, a IX. kerületi Tanács Kézműipari Vállalatánál, majd ugyanebben a kerületben az Ingatlankezelő Vállalatnál volt állásban, emellett segédrendőrként is tevékenykedett. Az utóbbi két munkahelyéről munka híján mondtak fel neki. A forradalom kitörésekor a ferencvárosi Angyal utcában lakott, és nem volt állása.

Október 31-én, vagy november 1-jén jelentkezett nemzetőrnek a Ferenc téren. Részt vett a fegyveres ellenállásban. A forradalom leverése után megnősült, szállítómunkásként helyezkedett el a Boy szolgálatnál 900 Ft-os keresettel. (Más forrás szerint az Ingatlanközvetítő Vállalatnál 720 Ft-ért.)

1957. július 5-én tartóztatták le. Az I. fokon kiszabott két és fél évi börtönbüntetést a II. fokú bíróság egy évre szállította le, és annak végrehajtását három évi próbaidőre felfüggesztette. 1985-ben elhalálozott. („Onestyák László és tsi BFL 5652/57.)

HORVÁTH Károly („Csúzli“)

Valószínűleg 1933-ban született. Róla csak annyit tudunk, hogy a Práter utcai csoport kötelékében vett részt a fegyveres ellenállásban még november 4-e után is.

HORVÁTH LÁSZLÓ

1938-ban született, Pestszentlőrincen. Édesapja már 1945 előtt is vándordrótosként dolgozott. Horváth László két elemi osztály elvégzése után mintegy három évig édesapjával járt vidékre, majd segéd munkásként dolgozott különböző üzemekben, a letartóztatása előtt a Magyar Posztógyárban.

Ekkor már csepei lakos volt. A forradalom kirobbanásakor, barátaival, Sztojka Lászlóval és Mohácsi Gusztávval a Balaton környékén tollat gyűjtött, és a hírek hallatán utaztak vissza a fővárosba. De csak november 6-án csatlakoztak Strausz Károly soroksári csoportjához, amely a Soroksári Gazdakör épületében alakította ki a bázisát. A Marx Károly út 169. számú iskolaépületet a társaival elfoglalta, az ott lévő igazgatói lakást kifosztották, de nem itt, hanem a közeli tanácsházában helyezkedtek tüzelőállásba. Ki is lőttek egy szovjet személygépkocsit, amelynek sofőrje meghalt. Horváth másnap elhagyta a csoportot.

Katonai szolgálatra a szociális körülményei miatt nem hívták be. 1958-ban közveszélyes munkakerülésért és koldulásért két esetben is közbiztonsági őrizetbe helyezték.

A forradalomban történő részvételéért 1959. szeptember 25-én letartóztatták. 1960. január 10-én a „Baka Lajos és társai” per XIV. rendű vádlottjaként a katonai bíróság ítélezett felette. Odler János tanácsa tíz évet szabott ki rá, s ezen a másodfokú. Szimler-tanács 1960. március 11-én nem változtatott. 1963. március 25-én szabadult. Garázdaságért, súlyos testi sértésért 1971-ben, 1974-ben és 1982-ben elítélték, összesen két év, három hónapra. 1983-ban nyugdíjba vonult. („Baka Lajos és tsi” HL 107/59., TL V-145625.)

KEREKES MÁRIA („Kócos”)

Budapesten született, 1937-ben. Varrónő volt. Személyéről kevés és ellentmondásos források maradtak ránk. Legvalószínűbb, hogy a Kisfaludy utca 28/b. épületében lévő Kasza János csoportjához csatlakozott, és járőrözés közben egy autóból orvlövészek november 2-án udvarlójával „Szőkével” együtt lelőtték. („Klenovszky István és tsi” BFL 2134/57., „Fáncsik György és tsi” BFL 9024/59.)

KISNÉMETH LÁSZLÓ („Cigány Laci”)

Szabadszálláson, 1926-ban született. forradalom idején, október 25-én részt vett Brodorics Ferenc ÁVH-s százados meglinccselésében, majd a szovjetek elleni harcban. A forradalom leverése után emigált.

KOLOMPÁR MÁTYÁS

Kiskunmajsán született 1924-ben. Iskolába nem járt, írástudatlan volt. Hol vándoriparosként, hol segédmunkásként, hol napszámosként dolgozott. Katonai szolgálata idején, 1946-ban lopásért és szolgálati vétségért hat és fél hónapig bebörtönözték. 1948-ban, miután leszerelt súlyos testi sértésért húsz napig, 1952-ben lopásért egy évig volt fogságban. Szabadulása után építőipari segédmunkásként dolgozott. Megnősült, e házasságból két gyermek született, de feleségének még négy gyermekét is nevelte.

1956. október 27-én csatlakozott Kiskunmajsán a kommunista rendszer ellen tüntetőkhez. A hangulat egyre radikalizálódott, a tömeg felelősségre vonásokat követelt. Neményi Józsefet, a begyűjtési hivatal volt vezetőjét a tanácsháza elé vitték, hogy számoljon be a korábbi törvénytelenégeiről. Ezután bezárták, de később, amikor Kolompár felhozta őt a tanácsháza pincéjéből, a tömeg azonnal megtámadta és halálra verte.

1956. november 26-án letartóztatták. 1957. február 22-én, a Kecskeméti Megyei Bíróság Lengyel Zoltán tanácsa első fokon 12 évet szabott ki rá. Védője azonban ezt túl súlyosnak ítélte és fellebbezést nyújtott be. Ám a Legfelsőbb Bíróság Mecsér József tanácsa 1957. szeptember 28-án a legsúlyosabb ítélet mellett határozott. Október 10-én végrehajtották a verdiktet. („Patyi István és társai” Bács-Kiskun ML 8/57.)

KÓTÉ SÖRÖS JÓZSEF („Holi”)

1927-ben, (Pest m.) született, kilencgyermekes családban. Édesapja zenész volt, édesanyja napszámos munkát vállalt. Négy elemiit végzett, majd alkalmi munkásként dolgozott. Később Kiskunfélegyházán a Bányászati Berendezések Gyárában lettszegegcseleő. Katonaévei (1948–51) alatt négy hónapot katonai börtönben ült szolgálati vétség miatt. 1952-ben belépett az MDP-be. Monoron lakott. 1953-ban kiváltotta a bádigos és lakatos iparendedélyt, és „drótos” vándoriparosként 1000 Ft-os jövedelemmel tartotta el feleségét (1951-ben nősült) és két gyermekét. 1954-ben orgazdaság vádjával 200 Ft-os pénzbüntetésre ítélték.

A bírósági ítélet szerint 1956. október 23-án, Monoron nyomban csatlakozott a kiobbant „ellenforradalmi tüntetésekhez”. Ő maga úgy mondta el: a helyi pártszervezethez fordult tanácsért. Néhány nappal később rakodómunkásként segített a Budapestre irányuló élelmiszer-szállításokban. Gyermekkori barátjával, a mindössze hét nappal fiatalabb Tóth Józseffel szinte mindvégig együtt tevékenykedett. Üllői úti rokonait akarta meglátogatni, így került október 30-án igazoltatás után a Vajdahunyad utcai felkelőkhöz, akikkel hamarosan a Köztársaság térre vonult. A forrásokból nem derül ki, hogy volt-e szerepe a pártház ostromában és az azt követő lincselésben. A november 4-i szovjet bevonulást követően részt vett a harcokban, 5-e estéig. Eközben könnyebb sérülést szenvedett.

Decemberben monori barátaival Ausztriába emigrált. Két hónapig a vonatokon muzsikált és kéregetett. 1957 márciusában a kormány – be nem tartott – amnesztiarendelelete miatt hazajött. 1957. július 18-án letartóztatták, ekkor a felesége a harmadik gyermekkel volt várandós. „Azért kapcsolódtam be a fegyveres [...] csoportba, mert egyet értettem a követelésekkel – vallotta vizsgálata idején. A „Wittner Mária és társai” per III. rendű vádlottjaként első fokon a Tutsek -, másodfokon a Borbély-tanács egyaránt halálra ítélte, és a kegyelmi tanács egyik tagja sem tett kísérletet megmentésére. 1959. február 26-án végrehajtották az ítéletet. („Wittner Mária és társai” BFL 8046/58, TH V-142941.)

KUTI LÁSZLÓ

1938-ban született Budapesten, háromgyermekes családban. Szülei segédmunkát végeztek, az édesapa emellett egy cigányzenekar tagja is volt. Kuti László 1951-ben ipari tanuló lett, közben a dolgozók iskolájában elvégzett öt általános iskolai osztályt. Rövidesen kőfaragó szakmát kezdett el tanulni, abbahagyta, és a Marhavágóhídon, majd az Optikai Műveknél dolgozott segédmunkásként. 1956 elejétől a Magnezitipari Vállalatnál helyezkedett el, mint betanított munkás. A IX. kerületi Mihálkovics utcában lakott.

A forradalom idején a Corvin moziból a Bányász mozi fegyvereseihez küldték rajparancsnoknak, majd a ferencvárosi „Göndör”-csoporthoz került.

Mivel december 15-ig nem vette fel a munkát, január 2-án elbocsátották. Másnap a Textilhulladék- és Maradékforgalmi Vállalatnál helyezkedett el, mint rakodómunkás. 1957. július 10-én letartóztatták, és 1958 januárjában egy év, nyolc hónapra ítélték. 1959. március 10-én szabadult. 1985-ben meghalt. (Kuti László pere BFL 5495/57.)

LÓLÉ JÓZSEF

1929-ben, Budapesten született. Édesapja kőműves-segéd volt, az ötvenes évek közepén már nyugdíjas. Hat elemi elvégzése után, 1945–48-ben alkalmi munkát vállalt az építőiparban, 1949-től a Marhavágóhídon, a földalatti építésénél, a Kárpátia étteremnél és a Tüzelőanyag Szállításnál.

1956 májusától letartóztatásáig az Illatos utcai Aszfalt Útépítő Vállalatnál dolgozott gépkocsikísérőként 1300 Ft-os jövedelemmel. Ekkor már öt gyermeke volt, a hatodik a forradalom leverése után született. A ferencvárosi Gubacsi úton lakott. November 1-jén csatlakozott a felkelőkhöz, mivel „hallottam, hogy sógoraim, Makó Géza és

Farkas Károly a Corvinban vannak, az egyikük fejes góré”. A Timót utcai laktanyából felvett fegyvereket – mivel nem lehetett elszállítani – szétosztotta az utcán. Élelmiszer-beszerzéssel is foglalkozott. Kapott egy megbízólevelet, amely szerint „az éjjeli rendészeti osztag parancsnoka”-ként teljesítette a feladatát. A szovjetek támadása idején a parancsnokság ajtaja

előtt őrködött. November 4-én reggel elhagyta a Corvint, de még ezen a napon lakóhelye környékén, a ferencvárosi Illatos utcai iskolánál, társaival felvette a harcot a szovjetek ellen. (Belügyi adatok szerint 8-10 főnyi fegyveres vezetője volt.)

1957. július 26-án a nyomozó hatóságok őrizetbe vették. 1958. január 2-ai tárgyalást január 22-ére elnapolták, mivel „a közbiztonságban lévő tanúkat az illetékes szerv megkeresés ellenére nem állította elő.” Az I. fokú bíróság Tóth László elnökletével végül is április 11-én ült össze, és egy év, nyolc hónapra ítélte. Ezt II. fokon a Simor-tanács 1958. augusztus 25-én egy évre csökkentette. 1959. április 23-án az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette, és szabadlábra helyezték. További sorsáról csak annyit tudunk, hogy lopás vádjával 1962-ben összbüntetésül két évet kapott. 1996. április 29-én meghalt. (Lólé József pere BFL 4481/57.)

MAKÓ GÉZA

1932-ben született. Annyit tudunk róla, hogy kéményvakolóként dolgozott, és a IX. kerületi Gubacsi úton lakott. A forradalom idején a feleségével együtt a Corvin köz felkelőkhöz csatlakozott. A fegyverraktár kezelésére kapott megbízást, időnként sofőrként tevékenykedett. A forradalom leverése után internálták.

MAKÓ GÉZÁNÉ LÓLÉ ROZÁLIA

Budapesten, 1933-ban született. Annyit tudunk róla, hogy munkásként dolgozott valamelyik üzemben, és a IX. kerületi Gubacsi úton lakott. A forradalom idején a férjével együtt a Corvin köz felkelőkhöz csatlakozott. Konkrét tevékenységét nem ismerjük.

MOHÁCSI GUSZTÁV

1938-ban, a romániai Gencsen született. Édesapját nem ismerte, meghalt a világháborúban. A háború idején került Magyarországra, az egyik nővérénél nevelkedett, de írni-olvasni nem tanult meg. Nővére férjével (nevelőapjával) drótos kisiparosként járta a vidéket, ameddig ő is megkapta az iparendélyt, amelyet később mégis megvontak tőle.

Ezt követően alkalmi munkát végzett. 1956 márciusában hatósági közeg elleni erőszak miatt hét hónapra ítélték. Megnősült, házasságából egy gyermek született. Vácon lakott.

A forradalom kirobbanásakor, barátaival, Sztojka Lászlóval és Horváth Lászlóval a Balaton környékén tollat gyűjtött, és a hírek hallatán utaztak vissza a fővárosba. De csak november 6-án

csatlakoztak Strausz Károly soroksári csoportjához, amely a Soroksári Gazdakör épületében alakította ki a bázisát. A Marx Károly úti iskolát a társaival együtt elfoglalta, a benne lévő igazgatói lakást kifosztották, de nem itt, hanem a közeli tanácsházában helyezkedtek tüzelőállásba. Ki is lőttek egy szovjet személygépkocsit, amelynek sofőrje meghalt. Mohácsi másnap elhagyta a csoportot.

1959. szeptember 25-én letartóztatták „ellenforradalmi” tetteiért. 1960. január 10-én a „Baka Lajos és társai” per XVI. rendű vádlottjaként állt a katonai bíróság elé. Az elsőfokú Odertanács tíz évre ítélte, s e verdiktet a Szimler-tanács, 1960. március 11-én jogerőre emelte. 1963. április 3-án szabadult. Hivatalos személy elleni erőszak valamint három rendbeli hamis vádaskodás miatt, 1969-ben 14 év, két hónapra ítélték. („Baka Lajos és tsi” HL 107/59., TL V-145625.)

NYÁRI PÉTER

Polgárdiban, 1930-ban született. Csak annyit tudunk róla, hogy a forradalom idején a Ferenc körúti fegyveres csoport tagja, majd a novemberi harcok után emigrált az országból.

NÉMETH GYULA

1913-ban, Rétságon született. Szülei Rétságon földműves napszámosok voltak. Két elemi osztályt végzett, írni és olvasni alig tanult meg. Ezt követően különböző gazdáknál, majd a rétsági gőzmalomban dolgozott.

1931-ben Soroksárra költözött, és a Csepel Vas és Fémműveknél a Csőgyárban helyezkedett el, három év megszakítással (Hazai Fésűsfonógyár) itt foglalkoztatták az 1957-es letartóztatásáig. 1938-ban kitanulta hengerész szakmát és ebben a munkakörben dolgozott 1200 Ftos havi jövedelemmel. Megnősült, házasságából négy gyermek született.

1956. október utolsó vagy november első napjaiban a soroksári rendőrőrsön felvették nemzetőrnek, és be is osztották járőrszolgálatra. November 4-én rész vett a soroksári Marx Károly utcában lezajlott harcokban, a következő napokban pedig az ÁVH-sok felkutatásában, lövellésében. 6-án parancsnokai őt jelölték ki a Vasszerkezetgyárhoz kiküldött harci csoport vezetőjéül.

1957 júliusában letartóztatták, és 1958. július 11-én a Mikes István tanácsa, mint „Gyergyói Ferenc és társai” X. rendű vádlottját 12 évre ítélte. A másodfokú Borbély-tanács 1958. november 12-én ismét tárgyalta az ügyét, de nem látott indokot az első fokú bíróság döntésének megváltoztatására. („Gyergyói Ferenc és tsi” : BFL 8039/58.)

NÉMETH SÁNDOR

1919-ben született, Tapolcán, munkáscsaládban. Édesapja asztalossegéd volt. Hat elemi osztályt elvégzése után, 1954-ig különböző munkahelyeken segédmunkásként dolgozott, ezt követően vándordrótos lett, havi 1000 Ft-ot keresett. Borzaspusztán lakott. Kilenc esetben büntették lopás vádjával, egyszer súlyos testi sértés miatt. Még a forradalom előtti években megnősült, házasságából négy gyermek született.

1956. október 29-én jelentkezett a Soroksári Gazdakör épületében lévő Strausz Károly vezette csoporthoz, ahol járőrszolgálatra osztották be. Ott volt, amikor társai november 6-án a tanácsház épületéből szétlőttek egy szovjet személygépkocsit, de ő a harcban nem vett részt. Az osztag széteséséig, november 11-éig maradt a társaival.

1959. szeptember 25-én letartóztatták, és 1960. január 10-én, mint a „Baka Lajos és társai” per XI. rendű vádlottját a katonai bíróság Odler-tanácsa öt évre ítélte. A Szimler-tanács 1960. március 11-én még három évvel súlyosbította. 1971-től gépmunkásként dolgozott az Országos Szakipari Vállalatnál. Ekkor már bádogos szakképzettsége volt. („Baka Lajos és társai” HL 107/59., TL V-145625.)

PONCZOK SÁNDOR

Bicskén (Fejér m.) született 1926-ban. Édesapja gépmester volt, de megrokkant, nevelőapja pedig zenész. Édesanyját 1939-ben elvesztette. Iskolába nem járt, nem tanult meg írni, olvasni, 9 éves kora óta dolgozott. 1952-ben Budapesten, a cementgyárban vállalt munkát, majd Gödöllőn lett gépmester. Az első élettársától két gyermeke született, a második pedig öt gyermekkel költözött hozzá.

A fegyverszünet előtt csatlakozott a corvinistákhoz, a Szabad Nép székházba küldték őrségbe a Práter utcából, a Bosnyák Gábor vezette részleggel. Előbb valószínűleg államvédelmistákkal kerültek tűzharcba, majd a Rákóczi út–Nagykörút kereszteződésénél szovjet harckocsikat támadtak meg. Őrszolgálatot láttak el, a fegyverszünet kihirdetésekor pedig megkezdték az ÁVH-sok begyűjtését. Október 30-án, a párház ostromának befejeztével érkezett társaival a Köztársaság térre. 31-én vigyázniuk

kellett a Köztársaság tér átsórt gödreire. Szakaszparancsnoka és vádlott-társa rablógyilkoshoz hasonlította küllemét, és goromba, nagyon vakmerő, vállalkozó szellemű és fölényes embernek jellemezte őt. A november 4-ei szovjet támadás idején már otthonában tartózkodott.

A forradalom leverése után nyersbőr-begyűjtőként dolgozott 2000-2500 Ft-os jövedelemmel, családjaival Kistarcsán (Pest m.), a Zsófia telepen lakott. 1957. április 23-án Kovács rendőr főhadnagy, a Kerepesi BM Rendőr-kutya-telep parancsnoka, egy francia folyóiratban felismerte, mint kerepesi „kóborszemélyt”. Elrendelték a nyomozást, és még ezen a napon őrizetbe vették. A „Bosnyák Gábor és társai” perben 15 évre ítélték. A tárgyalásán azt vallotta:

„Amikor bevittek Kistarcsára, a rendőrségre, nagyon megverték, majd a főkapitányságon is. [...] Azt sem tudtam, hogy ki ki ellen, és mi ellen harcol. [...] Nem tudom megmondani, hogy akkor ki volt a kormányon, de én amellet a kormány mellett fogtam fegyvert, aki nekünk munkát és megélhetést biztosított.” A II. fokú bíróság nem változtatott az ítéleten. A börtönben négy

általános iskolai osztályt végzett, megtanult írni-olvasni. 1963. március 29-én szabadult, szeptember 11-ig rendőri felügyelet alatt állt Kistarcsán, és kőművessegédként dolgozott. 1966. augusztus 3-án meghalt. (Bosnyák Gábor és tsa FB 4006/57, TH V- 141669.)

RADICS JÓZSEF

Budapesten 1940-ben született, hatgyermekes családban. Édesapja egy katonai alakulatnál volt polgári alkalmazott, édesanyja gyárban dolgozott. Az egyik bátyja nyomozó hadnagyságig vitte. Öt gyógypedagógiai osztályt végzett. 1954-ben kezdett el dolgozni segédmunkásként, 1200 Ft-os jövedelemmel. A forradalom idején a IV. kerületben, a Váci úton lakott.

Október 25-én csatlakozott a Práter utcai iskola fegyvereseihez. Először az őrszolgálatot erősítette, majd vöröskeresztesként segédkezett, például kórházba szállította a segélyhelyre került sebesülteket.

November 4-én késő este másodmagával az egészségügyi csoport vezetője, Papp Jolán utasítására lelőtte Kolozsi Máriát, aki kézigránáttal többek életét fenyegetette. 5-én Ö. Nagy parancsnokkal és még két társával elhagyta a Práter utcai bázist. November 10-e körül elmentek a francia követségre, de nem kaptak menedéket.

Segédmunkásként elhelyezkedett a Magyar Pamutszövőben. 1958. március 28-án letartóztatták (ezelőtt öngyilkosságot akart elkövetni, de a gyors orvosi beavatkozás megmentette az életét). László Béla György és társai perének VII. rendű vádlottjaként az ügyész halált kért, mivel Kolozsi lelövésén kívül az Izsó-gyilkossággal is vádolták, de ezt bizonyítani nem tudták. Elsőfokon hét, II. fokon öt évre ítélték, 1962. június 25-én szabadult.

Tíz nap múlva munkába állt (nem tudjuk, hol) megszakítás nélkül 1980 márciusáig dolgozott, amikor rokkanttá nyilvánították, és 5851 Ft nyugdíjat kapott. 1969-ben megnősült, házasságából öt gyermek született. („László Béla György és tsi HL 432/58, TH V-143767.)

SÁRKÖZI KÁROLY („Csoki”)

Pakson született 1934-ben. Nyolc általános iskolát végzett, szobafestői képesítést szerzett, de aztán vājárként dolgozott különböző bányákban – elsősorban Várpalotán – 1800 Ft-os átlagjövedelemmel. 1949-ben és 1953-ban lopás vádjával egy hónapra, illetőleg másfél évre ítélték, 1954-ben pedig egy évet kapott testi sértésért és a társadalmi tulajdon gondatlan megrongálásáért. 1956 januárjában feleségül vett egy kétgyermekes nőt. Állandó lakhelye Pakson volt.

Amikor kitört a forradalom, éppen tényleges katonai szolgálatát töltötte Várpalotán. Október 29-én alakulata szétoszlott, társaival Budapestre jött, és a Szabad Nép székházánál jelentkezett. Minthogy katona volt, megtették rajparancsnoknak, rajával az épület őrzéséről gondoskodott. November 4-én elhagyta a csoportot.

Fegyverrejtegetésért november 26-án előállították, négy nap múlva el is készült ellene a vádirat, elítélték (nem tudjuk, milyen büntetést kapott). Ezután nyomozták ki, hogy szabadnépes volt, és a Pálházi-per IV. rendű vádlottjaként a Molnár-tanács jogerősen hat éves szabadságvesztést rótt ki rá. 1960-ban kegyelmet kapott, április 16-án kiengedték, le nem töltött büntetését három évi próbaidőre felfüggesztették. 1963-ban azonban bünszövetségben elkövetett lopás vádjával négy évre ítélték, és ezt megtoldották az 56-os ügyéből megmaradt két év, hét hónap és nyolc nap büntetéssel. Így 1969. június 21-én szabadult. A hetvenes években segéd munkásként dolgozott, és Pakson lakott. A későbbiekben még háromszor elítélték, egyszer izgatásért is. 1983. június 8-án meghalt. („Pálházi Ferenc és tsi MOL 5004/57, TL V-141595.)

SZTOJKA LÁSZLÓ

1931-ben született, Budapesten, munkáscsaládban. Három elemi osztályt végzett, de nem tanult meg írni-olvasni. Különböző munkahelyeken segéd munkásként dolgozott, 1400 Ft-os havi keresettel. Csepelen lakott, a forradalom előtti években megnősült, házasságából egy gyermek született.

A forradalom kirobbanásakor, barátaival, Horváth Lászlóval és Mohácsi Gusztávval a Balaton környékén tollat gyűjtött, és a hírek hallatán utaztak vissza a fővárosba. De csak november 6-án csatlakoztak Strausz Károly soroksári csoportjához, amely a Soroksári Gazdakör épületében alakította ki a bázisát. A Marx Károly úti iskolát a társaival együtt elfoglalta, a bent lévő igazgatói lakást kifosztották, majd a közeli tanácsházában helyezkedtek tüzelőállásba. Ki is lőttek egy szovjet személygépkocsit, amelynek sofőrje meghalt. Sztojka másnap elhagyta a csoportot.

1957-ben könnyű testi sértés miatt három hónapra elítélték. Ugyanebben az évben „kmk-értés izgatásért nyolc hónapra internálták. Az „ellenforradalmi szerepéért 1959. szeptember 4-én letartóztatták, és a „Baka Lajos és társai per XII. rendű vádlottjaként ítélték felette. 1960. január 10-én a katonai bíróság Odler-tanácsa 14 éves büntetést rótt ki rá, s ezt verdiktet a Szimler-tanács 1960. március 11-én jogerőre emelte. („Baka Lajos és tsi HL 107/59., TL V-145625.)

SZTOJKA PÉTER

1926-ban, Csepelen született. Édesapja vándor drótos volt. Írni-olvasni nem tanult meg. 1955-ig alkalmi munkát végzett, majd különböző üzemekben (a forradalmat megelőzően a Csepeli Vas- és Fémművekben) segéd munkásként dolgozott, 2000 Ft-os havi jövedelemmel. 1955-ben engedély nélküli iparúzés miatt pénzbüntetésre ítélték. Soroksáron lakott.

megnősült, házasságából hét gyermek született. 1956. október 29-én csatlakozott Soroksári Gazdakör épületében lévő, Strausz Károly vezette forradalmár csoporthoz, és járőr szolgálatba

osztották be, részt vett házkutatásokban, előállításokban. A Marx Károly út 169. számú iskolaépületet a társaival elfoglalta, az ott lévő igazgatói lakást kifosztották, de nem itt, hanem a közeli tanácsházában helyezkedtek tüzelőállásba. Ki is lőttek egy szovjet személygépkocsit, amelynek sofőrje meghalt. November 11-éig tartózkodott a csoportnál, ekkor szűnt meg – a fővárosban utolsóként – a fegyveres ellenállás.

1959. szeptember 8. letartóztatták, majd a „Baka Lajos és társai” per XVII. rendű vádlottjaként 1960. január 10-én Odler János katonai tanácsa tíz éves börtönbüntetést szabott ki rá. A másodfokú Szimler-tanács két hónap múlva jogerőre emelte. 1963. április 3-án szabadult. 1971. november 11-én meghalt. („Baka Lajos és társai” HL 107/59., TL V-145625.)

SZTOJKA VINCE

1934-ben, Pesterzsébeten született, Sztojka Péter testvére. Édesapja vándor drótos volt. Két elemi osztály elvégzése után segéd munkásként dolgozott 1200 Ft-os havi keresettel. Pesterzsébeten lakott.

A forradalom idején a sorkatonaként szolgált. Október végén engedték szabadságra, négy napra. November 4-én azonban nem az alakulatához tért vissza, hanem a Jutadombra, ahol tüzelőállást foglalt el. Azt később a hatóságok sem tudták kinyomozni, hogy ténylegesen részt vett-e a jutadombi harcokban. Másnap a Soroksári Gazdakör épületében lévő Sztrausz Károly vezette csoporthoz csatlakozott. Járőrszolgálatba osztották. Részt vett az ÁVH-sok felkutatásában. A Marx Károly úti iskolaépületet társaival elfoglalta, az abban lévő igazgatói lakást kifosztották, majd a közeli tanácsházában helyezkedtek tüzelőállásba. Ki is lőttek egy szovjet személygépkocsit, amelynek sofőrje meghalt. Másnap, 7-én elhagyta a csoportot.

1959. szeptember 3-án letartóztatták. 1960. január 10-én Odler János katonai tanácsa a „Baka Lajos és társai” per XIII. rendű vádlottjaként 14 évre ítélte el. A másodfokú Szimler-tanács március 11-én nem látott okot arra, hogy e verdiktet megváltoztassa. 1963. március 26-án szabadult. („Baka Lajos és társai” HL 107/59., TL V-145625.)

VALÓ MÁTYÁS („Csoki”)

1935-ben született, Budapesten. Szüleit nem ismerte, nevelőszülei egy menhelyről vették ki két hónapos korában. Nevelőapja világosító volt a Filmgyárban. 7 általános iskolai osztályt végzett, majd az Ikarusz gyárba ment villanyszerelő tanoncnak, 1950-ben megszerezte a szakképesítést.

Két év múlva felvették tiszti iskolába, de apja betegsége miatt hamarosan leszerelt. Visszament dolgozni az Ikarusz gyárba, majd a Gépipari Autófuvarozási Vállalatnál, majd a XVII-es Autófuvarozási Vállalatnál dolgozott autó-villanyszerelőként. 1954–56 között a BSZKRT-nál egy trolibuszgarázsban dolgozott. 1956 májusától alkalmi munkásként kubikus

munkát végzett (pl. az FTC pályán) a forradalom kitöréséig. 1953-ban megnősült és feleségének két gyermekét a nevére íratta. Közös gyermekük is született. A Vágóhid utca 40. sz. telepen lakott.

Október 29-én csatlakozott a Tompa utcai csoporthoz, a Kabelács testvéreket lakhelyéről ismerte. A fegyverszünet idején az ÁVH-sokat és a pártfunkcionáriusokat kutató „Kabelácsbrigádhoz” tartozott, ő volt a gépkocsivezető. November 4-étől is a csoporttal maradt és részt vett a fegyveres ellenállásban. Ezen a napon egy pénztárgép kifosztását akadályozta meg.

December 31-én Bécsbe ment, ahonnan egy hónapon belül visszatért, és februárban felvette a munkát a BSZKRT-nál, ahol vonallakatosként dolgozott őrizetbe vételéig, 1400 Ft-os jövedelemmel.

1957. május 8-án tartóztatták le. A Mikes-tanács hat éves szabadságvesztést róttak ki rá, s ezt az ítéletet a Borbély-tanács jóváhagyta. A jogerős ítélet kihirdetése után a vádlott fellebbezett és a népbírószági tanácskozáson 3:2 arányban elutasították a büntetés csökkentését. 1962. július 3-án szabadult. A további életútjáról nem tudunk. 1992-ben meghalt. („Vass Lajos és tsa” BFL 5308/59. – „Kabelács Pál és tsa” BFL 1770/57. – Kabelács Pál-OHA, 1988. – Kabelács Károly-OHA, 1991.)

JEGYZETEK

*Tanulmányom részlet A magyarországi cigányság irodalma címmel, a Polgár Krisztina Emlékalap

támogatásával készülő könyvemből, ami remélhetőleg 2012-ben jelenik meg Dupcsik Csaba A magyarországi

cigányság történelme című munkájának (Budapest, 2009, Osiris) párdarabjaként.

1 Bari Károly: Holtak arca fölé. Budapest, 1970, Szépirodalmi.

2 Lakatos Menyhért: Füstös képek. Budapest, 1975, Magvető.

3 Beck Zoltán: A cigány irodalom fogalomtörténetéhez. Friss kutatások a romológia történetében. Pécs, 2002.

4 Szegő László: A cigány irodalomról. In uő.: Cigányok, honnan jöttek – merre tartanak? Budapest, 1983, Kozmosz. 179–195.

5 Szegő László: A cigány nyelvű irodalom történetének rövid vázlata. Forrás, 1975/5–6. szám.

6 Mészáros György: A magyarországi szinto cigányok. (Törénetük és nyelvük.) Budapest, 1980, Magyar

Nyelvtudományi Társaság. /A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai. 153./

7 Csengey Dénes: „Nehéz élet az ének” – cigány írók és költők a magyar irodalomban. In Murányi Gábor

(szerk.): „Egyszer karolj át egy fát!” Cigányalmanach. Budapest, 1986, TIT Országos Központja Cigány

Ismeretterjesztő Bizottsága. 80–95. o.

8 Choli Daróczi József: A magyarországi roma irodalom. In Várnagy Elemér, Dr. (szerk.): Romológiai

alapismeretek. Budapest, 1999, Corvinus. /A hét szabad művészet kiskönyvtára./ 49–69. o. A

sorozatot a

Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola jelentette meg, sorozatszerkesztő: Dr. Bencze Lóránt.

9 Kemény István–Janky Béla–Lengyel Gabriella: A magyarországi cigányság 1971–2003. Budapest, 2004,

Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. /A magyarországi cigány népesség helyzete./ 17–19.

o.

10 Szuhay Péter: A cigány irodalom. In Kemény István (szerk.): A magyarországi romák. Budapest, 2000, Press

Publica. /Változó Világ 31. kötet./ 37–41. o.

11 Kelemen Zoltán: Mint madarak. A magyarországi roma irodalom hagyományozódása és gyökerei. In uő:

Szélkönyvek. Multikulturalizmus a közép-európai irodalmakban. Szeged, 2007, Lazi Könyvkiadó. 77–162. o.

12 Beck Zoltán: A lehetséges cigány irodalom. Pécs, 2003, Pácsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar,

Romológia Tanszék. /Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 12./

13 Beck Zoltán: A romológia írása – egy elbeszélhető romológia felé –. Pécs, 2009. Doktori értekezés, kézirat.

Ezúton is köszönöm a szerzőnek, hogy kéziratát kollegiálisan rendelkezésemre bocsátotta és felhatalmazott az idézésre.

14 Djuric, Rajko: A roma irodalom. (Fordította Zsidó Ferenc.) Budapest, 2004, Pont Kiadó.

15 Király István–Szerdahelyi István (főszerk.): Világirodalmi Lexikon 1–18. Budapest, 1992–1996, Akadémiai Kiadó. 1. kötet, 1188–1189. o.

16 Köszönöm D. Rácz Istvánnak a lexikon fellapozásának nehéz és fáradságos munkáját.

17 Murányi Gábor: „A származás nem esztétikai kategória.” HVG, 2010. június